

УДК 821.161.2-312.9.09

В. М. РАЗЖИВІН

м. Слов'янськ

vrazzhivin@rambler.ru

«ЗАГУБЛЕНІ СВІТИ» ВЛАДИСЛАВА ІВЧЕНКА

Статтю присвячено дослідженню химерної прози. Порушено проблему жанрового експерименту в контексті творчості Владислава Івченка. Зокрема, приділено увагу питанню жанрового визначення його творів «Химери Дикого поля» та «Зона скальпів».

Ключові слова: химерна проза, жанр, жанровий експеримент, фентезі, «загублений світ».

Усталена в сучасному літературознавстві думка, що ледь не головна ознака масової літератури – її жанровість (формульність), постійно спростовується вітчизняними авторами. Українським письменникам, які намагаються репрезентувати свої твори на цій ділянці літературної ниви, на відміну від їх західних колег, притаманне певне нівелювання матриці жанру. На наш погляд, чинників, що продукують це явище в сучасному літературному процесі, декілька, але домінують два. Один з них пов'язаний із проблемою відсутності розуміння автором канону, за яким, власне, і створюється якісний зразок масової літератури. У спрощеному вигляді це ігнорування правил формульності через їх незнання, як наслідок – невідповідність авторського визначення жанрового різновиду роману його змісту. Інший закоріненний у поблажливо-зверхньому ставленні літературознавчого і читацького загалу до творів цього гатунку. Відсутність об'єктивної критичної думки сприяє формуванню зневажливої оцінки авторів, які працюють у царині масової літератури. Звідси їх намагання довести собі й читачам, що написаний роман вартий дещо більшого, ніж типовий формульний твір. Тому автор найчастіше вдається до експерименту: створює своєрідний мікст із жанрових різновидів, поєднує в одному творі риси різних, часто малосумісних жанрів, синтезуючи їх у якісно новий жанровий сплав. З огляду на надскладність такого завдання найчастіше зазначені творчі експерименти не мають бажаних результатів. Однак трапляються випадки, коли письменник реалізує задумане, і читач отримує роман, що, хоча суперечить канону, але викликає мінімум – зацікавлення, а максимум – визнання.

На наш погляд, показовими в цьому плані є химерні романи письменника і журналіста з Сумщини Владислава Івченка, зокрема, «Химери Дикого поля» (третя премія Всеукраїнського конкурсу романів, кіносценаріїв та п'єс «Коронація слова – 2014») і «Зона скальпів» (твір брав участь у відповідному цьогорічному конкурсі). Перший з романів як переможець вийшов друком у Харкові у видавництві «Клуб сімейного дозвілля», а другий так і не був надрукований. Це, до речі, не перші твори автора. Він достатньо знаний завдяки історично-детективним романам про пригоди сищика Івана Карповича Підпригори (третя премія на вказаному конкурсі 2011 р.). Творчість письменника вирізняють захоплива манера оповіді, читабельність тексту і необмежена фантазія.

Як і притаманно багатьом творам масової літератури, роман «Химери Дикого поля» широкого розголосу серед літературознавців не мав. Констатуємо лише цікаву передмову до видання Павла Вольвача і докладну рецензію на «Буквоїді» Софії Філоненко, також були телепередача на запорізькому телебаченні й відгуки читачів у мережі. Це, власне, і вся небагата рецепція на роман, хоча він, однозначно, заслуговує на більше.

Мета нашої статті полягає в намаганні визначити жанровий різновид химерно-пригодницьких романів Владислава Івченка, зрозуміти сутність його експериментів із жанрами. Реалізація окресленої мети передбачає виконання таких завдань: 1) визначити специфіку фантастики письменника; 2) виявити основні риси, притаманні досліджуваним романам; 3) проаналізувавши авторські тексти, довести, що жанровий експеримент є творчою основою химерної прози В. Івченка.

Отже, названі романи подібні, але й суттєво відмінні. Схожі, насамперед, місцем, де відбуваються події, архітекtonікою сюжету і творчою манерою автора, до речі достатньо впізнаною. Їх відмінність, на перший погляд, полягає в масштабності виписаного химерного світу.

Жанровий експеримент, до якого вдається письменник, виникає, здається, не як осмислене літературне явище, а існує тільки тому, що автор під час написання керується не стільки жанровою матрицею чи каноном, скільки власною уявою. Владислав Івченко у приватній розмові зазначив, що визначає жанр «Химер Дикого поля» як пригодницького роману з елементами детективу, альтернативної історії та політичного трилеру. Аналогічне трактування жанру трапляється і в рукописі «Зони скальпів»: пригодницький роман з елементами політичного трилеру, альтернативної історії та воєнного роману. Фіксуємо той самий синтез чи мікст, про який вели мову раніше. Тепер спробуємо визначити його сутність докладніше.

Загалом характеристика цих творів як пригодницьких у широкому сенсі, напевне, не викличе заперечень, оскільки романи, дійсно, мають ознаки цього метажанру, «який містить цілий ряд тематичних різновидів (морський, детективний, науково-фантастичний і т. п.). В основі пригодницького роману лежить авантюра, пригода... нетривіальне, небуденне, «штучне» поєднання фактів, подій, обставин, персонажів, характерів, почуттів, свідомостей, мислень аж до інтуїтивно-підсвідомих порухів та імпульсів» [4, 440]. Що ж до різновиду, то своєрідну жанрову невідомість відчули на собі й нечисленні критики-рецензенти. Так, Павло Вольвач у передмові стверджує, що Владислав Івченко «написав карколомний детектив з відступами у віртуальну історію і потенційне краєзнавство, присмачивши все це не натужними елементами фентезі» [1, 7]. Софія Філоненко вважає ж, що він помилився, бо маємо не детектив, а фентезійний, пригодницький, альтернативно-часовий і просторовий роман [5]. Отже, дослідники теж не змогли зупинитися на якомусь одному з різновидів, хоча наголошують на фентезійному елементі, чи началі, чого нама-

гався уникнути письменник у власних визначеннях жанру. На відміну від автора, не помітили вони й ознак політичного трилеру, зате акцентують на «прозиранні в майбутнє» [1] чи «футурологічному прогнозі» [5]. Треба зазначити, що саме «фентезі» як різновид жанру якнайкраще характеризує химерні твори Владислава Івченка. І якщо в романі «Химери Дикого поля» читача і літературознавця дещо вводять в оману детективна пара головних героїв і своєрідна проекція подій майбутнього, то в «Зоні скальпів» фентезійні риси більш виразні й не викликають заперечень.

Цілком сприймаючи думку Софії Філоненко про відсутність у творі ознак детективу, маємо сумніви у справедливості її твердження, що роман написано за формулою «загубленого світу» [5]. Заперечення, звичайно, викликає не те, що роман схожий на твори такого різновиду, але те, що він написаний за формулою. По-перше, традиційна мета подорожей до таких світів чітко визначена: або науковий пошук, або полювання на скарб. У романі Івченка мотиви, що покликали героїв у дорогу, інші. По-друге, порушено головне правило моделювання «Lost World», тобто відсутня його майже повна ізоляваність від цивілізації. Паничі торгують із зовнішнім світом, організували за допомогою бандитів наркотрафік, про існування таємничих козаків відомо значній кількості людей, що найголовніше, – керівництву України і Росії, сусідніх із цією територією держав, тощо. По-третє, сучасна зброя не може знаходитися на такій території. Вона має бути завезена лише безпосередньо мандрівниками (наприклад, як у романі «В забутій країні» індійського автора Р. Санкритяяна). Такої вимоги неухильно дотримуються всі автори (Ж. Верн, В. Владко, А. Конан-Дойл, В. Обручев, Р. Санкритяян, Г. Р. Хаггард та ін.), які писали схожі романи. Дотримання її необхідне, інакше б описуваний світ не міг зберегтися до його відвідання в первісному вигляді. Навіть у такому, занадто жорстко структурованому суспільстві, яке автор моделює «Химерах Дикого поля», тримати в таємниці значні запаси вогнепальної сучасної зброї довго неможливо. Письменник дещо грішить проти істини, коли уникає її застосування в конфлікті між братами-

паничами через розрив домовленості з бандитами щодо використання злітної сумги.

Поява нової зброї завжди призводить до зміни суспільних формацій, що ми можемо спостерігати на сторінках обох романів. Зокрема, після описаних подій відбувається зміна форм правління в державі паничів: «...Січ пережила повстання рабів та війну з ФСБ, існувала далі, але тепер там з'явився січовий гетьман, яким став Непийпиво. При ньому Січ перетворилася на монархію, нехай і обмежену» [3], а в романі «Зона скальпів» звичний похід Орди на Заставу набуває нетипових рис: «Тим часом у степу з'являється Халвак, лідер, який хоче об'єднати всіх чорних у Орду і напасти на Заставу. Хани чорних воюють з Халваком, бо не хочуть віддавати йому свою владу. Халвак же замислює закупити сучасну зброю, щоб перемогти всіх своїх ворогів. Застава лише випадково зриває план Халвака» [2]. У «законсервованому» суспільстві апіорі можливий лише внутрішній конфлікт, оскільки зовнішня агресія є свідченням його «розгерметизації». Прибульці можуть спровокувати його, стати безпосередніми його учасниками, допомагати різним групам, які ворогують, але вони в таких творах ніколи не є самотійною стороною конфлікту.

І нарешті, як нам видається, Владислав Івченко не міг написати ці романи за певними формулами ще й тому, що, зважаючи на тексти й особисте спілкування, він у цих формулах не надто обізнаний. Можливо, саме тому маємо в романах таке нагромадження різних жанрових ознак. Софія Філоненко також свідчить, що головний герой роману «Химери Дикого поля» «близький до типових героїв фентезійного піджанру «потраплянців» (рос. попаданцев), які абсолютно випадково опиняються в уявному світі і часом міняють його майбутнє» [5]. В описі битв та подій, якими насичені сторінки цього твору, на нашу думку, письменник часто збивається на поширений у мережі жанр AAR (After action review). У «зоні скальпів» підкреслено помітні певні ознаки вестерну чи, краще, романів фронтиру. З чим погоджується й сам Владислав Івченко: ««Зона скальпів» мені подобається тим, що там сплетене наше життя і зовсім інший світ. Якщо в «Химерах Дикого поля», це зану-

рення в новий світ, то тут це така постійна суміш. Плюс ще ковбойський наратив» [З особистого листування].

Узагалі складається враження, що перед нами фентезійні романи-ігри. На високому рівні це нагадує постмодерну авторську гру. Так, у «Химерах Дикого поля» присутня надто колоритна пара детективів, яка, всупереч логіці, нічого не розслідує. Порушена мимохідь тема гендерних стосунків, трансформується в іронічну насмішку над читачем, який сприйняв її серйозно, оскільки розібратися, хто з героїв носить плахту, а хто – булаву, нереально складно та чи й потрібно. На довершення, Краснодар, який екстраполює на інтимні стосунки свій в'язничний досвід, прикро вражає толерантне ставлення паничів до гомосексуальних стосунків.

Прозорливий читач, напевно, відчує в описаній у романі «Зона скальпів» території Великої Мами натяк чи альянсу до сучасного Донбасу, але може сприйняти їх і як історичний пасаж до самоврядних територій, що виникали за часів громадянських війн. Гра тим і цікава, що має різні варіанти сприйняття, які ледь окреслює автор.

Зона № 17, яка є місцем дії обох романів, населена такою кількістю вигаданих і реальних істот, що здатна вразити найвибагливішого поціновувача історій про «нові» чи «загублені» світи. Однак пояснення цьому невимовно багатому фантастичному розмаїттю, що так тішить читача, автор подає достатньо примітивно-прагматичні, немов опускаючи його на грішну землю: доводячи, що все навколо – гра уяви. З огляду на це, досить цікаві чорні з роману «Зона скальпів», своєрідна невпорядкована суміш із описів монголо-татар і героїв Фенімора Купера, що виникла в уяві хворобливого хлопчика – захопленого споживача романів про індіанців.

На низькому рівні достатньо відчутні ознаки того, що на підставі змісту романів висновковуємо: за зразок автором узяті власне не літературні, а ігрові (геймерські) моменти. Схожість із віртуальним світом гри «Warcraft» помітила й Софія Філоненко, але не деталізувала. Найперше, що впадає в око, – це розподіл місцевості, де відбуваються події, на локації, так зване зонування; по-друге,

констатуємо наявність жорсткої ієрархії гравців, які належать до різних груп і діють у межах чітко визначених територій. Зміна позиції в ієрархічній драбині спаду / підвищення можлива лише завдяки виконанню певних квестів, але не для всіх груп. Гендерний поділ, якому було приділено стільки уваги, насправді умовний, як у будь-якій грі, оскільки головне раса, а не стать.

Якщо будь-який новий світ твориться за певними канонами, то їх чітко видно в обох романах. Це канони комп'ютерної гри. У творах основні геймерські атрибути вже сформовано, тому видається, що треба лише перевести все це у віртуальний вимір – і гра готова.

Цікаве, на нашу думку, те, що перший роман письменника є, безумовно, успішним, а другий – дещо невдалий. На жаль, абсолютно непоміченою залишилася одна з провідних ідей, по-різному трансформована в обох романах, але наявна і там, і там. Це серйозна теза про те, що в кожній людині досить неглибоко прихований кривавий звір. Іноді цей звір прокидається, і тоді треба очікувати великого лиха.

Видається, що жанровий експеримент, до якого схильний автор, не самоціль, а, радше, побічний ефект, що виникає через прагнення письменника досягти вищої мети, тобто голо-

вне не як, а навіщо. На наш погляд, усе тут підпорядковане лише бажанню Владислава Івченка докладніше ознайомити читача з химерним світом Ріки Снів. Письменник цьому не суперечить, стверджуючи, що «...орієнтувався лише на власну фантазію. В тому ж і насолода, щоб вигадувати і створювати новий, власний світ» [З особистого листування].

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в подальших дослідженнях сучасної прози різних жанрів, що дало б змогу глибше зрозуміти, чому українські автори схильні до ігнорування правил жанрового канону, чи матриці, і надають перевагу експерименту.

Список використаних джерел

1. Вольвач П. Передчуття поганих земель, або Доктор Краснодар Горностаєв «Індіана» Джонс-наймолодший / Павло Вольвач // Івченко В. Химери Дикого поля / В. Івченко. — Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2014. — С. 7—8.
2. Івченко В. Зона скальпів : рукопис / Владислав Івченко. — 290 с.
3. Івченко В. Химери Дикого поля / Владислав Івченко. — Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. — 336 с.
4. Лексикон загального і порівняльного літературознавства / за ред. А. Волкова та ін. — Чернівці : Золоті литаври, 2001. — 636 с.
5. Філоненко С. Геополітично-гендерний Warcraft, або Чудовисько 098 у Зоні № 17 [Електронний ресурс] / Софія Філоненко. — Режим доступу : <http://www.bookclub.ua/bookclub/press/article.html?id=756>.

V. RAZZHIVIN
Sloviansk

«LOST WORLD» OF VLADYSLAV IVCHENKO'S

The chimeric prose is studied in the article. The problem of genre experiment in the context of Vladyslav Ivchenko's works is also analyzed. In particular, the author paid attention to the genre definition of his works «The Chimera of the Wild Field» and «Zone of Scalps».

Key words: chimeric prose, genre, genre experiment, fantasy, «lost world».

В. М. РАЗЖИВИН
г. Славянск

«ПОТЕРЯННЫЕ МИРЫ» ВЛАДИСЛАВА ИВЧЕНКО

Статья посвящена исследованию фантастической прозы. Рассмотрена проблема жанрового Эксперимента в контексте творчества Владислава Ивченко. В частности, уделено значительное внимание вопросу жанрового определения его сочинений «Химеры Дикого поля» и «Зона скальпов».

Ключевые слова: фантастическая проза, жанр, жанровый эксперимент, фэнтези, «затерянный мир».

Стаття надійшла до редколегії 11.10.2015